

УДК 005.334:334.7

Оригинални
научни рад

Српска политичка мисао

број 3/2017.
год. 24. vol. 57.
стр. 289-304.

Младен М. Милошевић

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Мирослав Б. Младеновић

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

УПРАВЉАЊЕ ПРАВНИМ РИЗИЦИМА КАО ЕЛЕМЕНТ КОРПОРАТИВНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ ПОЛИТИКЕ

Сажетак

Заштита пословања корпорација је предмет истраживања различитих научних дисциплина, посебно од почетка XXI века, а услед растућих безбедносних и других изазова и ризика. Глобална информациона повезаност и зависност пословања од високих технологија, раст терористичке претње и развој других облика криминалитета као и њихово усмеравање ка корпорацијским ресурсима, а нарочито учесталост корпоративног и криминалитета белог оковратника, те бројни изазови који потичу из тржишних, законодавних, политичких и других промена у окружењу, изложиле су савремена привредна друштва лепези врло хетерогених ризика. Значајно место заузимају и правни ризици, чија је анализа у пословној пракси већ развијена, али је научна обада тек у зачецима. Аутори указују на важност правних ризика у комплексу корпоративне безбедности и заштите пословања уопште и приказују водећа теоријска становишта о појму, природи и врстама тих ризика. Аутори се фокусирају на сложене везе између управљања правним ризицима и корпоративне безбедности, те указују на важност креирања безбедносне политике уз узимање у обзир правних ризика.

Кључне речи: правни ризици, корпоративна безбедност, безбедносна политика, ризици, управљање ризицима

1. УВОД

Савремена привредна друштва и друга правна лица (корпорације), изложена су бројним и разноврсним факторима који утичу на остваривање пословних циљева.¹⁾ Заштита корпоративних ресурса и интереса је зависна од ефективности процеса управљања ризицима, посебно у сфери заштите кадрова и других субјеката, имовине, инфраструктуре и пословања.

Научно интересовање за менаџмент ризиком у пословним процесима је отпочело осамдесетих година прошлог века, великим делом захваљујући радовима Улриха Бека (*Ulrich Beck*), који је истицао да савремено друштво производи различите врсте ризика услед својстава модерног развоја и пратећих процеса (ризичи по животну средину, здравље људи итд.). Он је сматрао да се ти ризици могу идентификовати апаратуром друштвених наука те да је задатак науке да понуди решења за рационализацију циљева различитих социјалних политика како би се ограничио негативан утицај произведених ризика.²⁾

Почев од тад, појам ризика и менаџмента ризиком се усталио у природним и друштвеним наукама, дајући истраживачима задатак да идентификују, предвиђају, процењују и приоритетизују ризике пре него дође до нежељених догађаја – ванредних догађаја, криза или катастрофа.³⁾

Управљање ризиком је израсло у комплексну корпоративну функцију, а принципима, правилима, процедурама и конкретним мерама ове врсте менаџмента се бави читав низ међународних

1) Израз „корпорација“ представља генерички, пореклом англоамерички појам, којим се означавају све организације са признатом правном способношћу, без обзира да ли спадају у јавни или приватни, профитни или непрофитни сектор, те можемо рећи како је израз „правно лице“ његов потпуни еквивалент у домаћој правној терминологији. Видети: Henry Campbell Black, *Black's Law Dictionary*, 2nd Edition, UnionLawbook Exchange, New Jersey, 1995, стр. 273-274; Обрен Станковић, Владимир Водинелћ, *Увод у грађанско право*, Номос, Београд, 2004, стр. 72; Радомир Лукић, Будимир Кошутић, *Увод у право*, двадесетпето издање, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 213; Душан Врађанац, Горан Дајовић, *Основи правног система са методологијом права*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 145; Младен Милошевић, *Одговорност правних лица за кривична дела*, докторска дисертација. Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012.

2) Ulrich Beck, *Risk society: towards a new modernity*, Sage Publications, 1992.

3) Aurelien Raccach, „Reframing Legal Risk in EU Law“, in: Emilija Mišćenić, Aurelien Raccach, (eds.). *Legal Risk in EU Law: Interdisciplinary Studies on Legal Risk Management and Better Regulation in Europe*, Springer, 2016, стр. 5; Желимир Кешетовић, Зоран Кековић, *Системи кризног менаџмента*, Универзитет Синергија – Факултет за безбедност и заштиту, Бања Лука, 2008, стр. 82.

стандарда.⁴⁾ Последњих година, интензивном активношћу Института за стандардизацију Републике Србије, развијен је и домаћи стандард за процену ризика, заснован на начелима ИСО 31000, који представља јединствен методолошки инструментаријум у области процене ризика у друштвеној безбедности.⁵⁾ Тако се и у овој области потврђује да је живот у савременим условима, живот у два паралелна и међузависна света: глобалном и локалном, што је у складу са сложеном природом човека.⁶⁾

Лепеза ризика који угрожавају корпорације је веома шаролика, а опсег корпоративне безбедности је тешко одредив, јер она подразумева стратешку функцију осигуравања пословног успеха и способност организације да се прилагоди различитим променама и изазовима у окружењу.⁷⁾

Ризици могу да имају и правну димензију, то јест последице одређеног нежељеног догађаја могу да буду правне. Када посматрамо ризик од наступања нежељене правне последице, говоримо о правним ризицима. Ипак, термин правни ризик се у правној науци, како истичу поједини аутори, доживљава као оксиморон.⁸⁾ У савременој правној доктрини не постоји дефиниција правног ризика.⁹⁾

Циљ нашег рада је да представимо различита схватања појма и карактеристика правних ризика и укажемо на везу између менаџмента ризиком и корпоративне безбедности, чиме аргументујемо потребу за уношењем ове категорије ризика у корпоративне политике и стратегије безбедности. Такође, покушаћемо да докажемо како управљање правним ризицима може допринети унапређењу стања корпоративне безбедности.

4) Међу њима се издвајају: ISO 31000 2009 – Risk Management Principles and Guidelines; A Risk Management Standard – IRM/Alarm/AIRMIC 2002; ISO/IEC 31010:2009 - Risk Management - Risk Assessment Techniques; COSO 2004 - Enterprise Risk Management - Integrated Framework; OCEG “Red Book” 2.0: 2009 - a Governance, Risk and Compliance Capability Model.

5) Реч је о стандарду СРПС А.Л2.003, Друштвена безбедност – Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања, *Службени лист*, број 92/2010. Занимљиво је да домаћи стандард експлицитно издваја категорију правних ризика.

6) Зоран Килибарда, Мирослав Младеновић, Владимир Ајзенхамер, *Геополитичке перспективе савременог света*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, 2014, стр. 203.

7) Darija Ivandić Vidović, Lidija Karlović, Alen Ostojić, *Korporativna sigurnost*, UHMS, Zagreb, 2011.

8) Aurelien Raccach, „Reframing Legal Risk in EU Law“, нав. дело, стр. 3.

9) Richard Morhead, Steven Vaughan, *Legal Risk: Definition, Management and Ethics*, The UCL Centre for Ethics and Law, Faculty of Laws, London, 2015, стр. 36.

2. ПОЈАМ РИЗИКА И СТАНДАРДИЗАЦИЈА У ОБЛАСТИ УПРАВЉАЊА РИЗИКОМ

Израз „ризик“ потиче од италијанске речи *riscare*, што у преводу значи усудити се. Мада се о појму управљања ризиком може говорити и у ранијим историјским епохама, методе које се и данас користе у вези са доношењем одлуке уз узимање у обзир будућег неизвесног догађаја су се развиле крајем 17. и почетком 18. века, док је озбиљнији развој науке о ризику ипак присутан од настанка информационог друштва, по Бековим речима – на преласку из индустријског у друштво ризика.¹⁰⁾

Значај ризика у пословној пракси, теоријски конципиран почев од поменутих Бекових радова, закупио је пажњу стручњака из различитих дисциплина у другој половини двадесетог века, а посебно његовим крајем и почетком 21. века, мада поједини аутори смештају зачетке модерног менаџмента ризиком у период средине педесетих година прошлог века.¹¹⁾ Од тада и потичу бројна теоријска одређења ризика у којима се он одређује као: „вероватноћа да ће се последице штетне по живот, здравље, својину и/или животну средину појавити као резултат неке одређене опасности“,¹²⁾ „стање у којем постоји могућност штетног одступања у односу на жељени исход“,¹³⁾ „комбинација вероватноће наступања нежељеног догађаја и његових релевантних последица у квантитативном односу“.¹⁴⁾

Поред теоријских дефиниција, које имају заједничке елементе али нису уједначене – термилошки нити по приступу, изванредно важно место заузима одређење ризика у међународном стандарду за управљање ризиком ИСО 31000, који смо поменули. *ISO Guide 73:2009* одређује ризик као утицај неизвесности на циљеве. Ово одређење показује предности у односу на остале, јер омогућава квалитативан приступ мерењу ризика а узима у обзир и могућност наступања позитивних неизвесних исхода.

10) Зоран Кековић, Сузана Савић, Ненад Комазец, Младен Милошевић, Драгиша Јовановић, *Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд, 2011, стр. 24-25.

11) Georges Dionne, „Risk management: History, Definition, And Critique“, *Risk Management & Insurance Review*. Vol. 16, No. 2, 2013, стр. 147.

12) Andrew P. Sage, *Systems Engineering for Risk Management*, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1995, стр. 3.

13) Emmett J. Vauglan, *Risk Management*, John Wiley & Sons, New York, 1996.

14) Johan R Van Dorp, Jason RW Merrick, John R Harrald, Thomas A Mazzuchi, Martha Grabowski, „A risk management procedure for the Washington State Ferries“, *Risk Analysis*, 2001; Vol. 21, No. 2, стр. 127-142.

Српски стандард за процену ризика у заштити лица, имовине и пословања полази од принципа ИСО 31000 али је специфичан по томе што усваја методологију за процену ризика, те даје матрице за рачунање величине, прихватљивости и нивоа ризика. Овај стандард је у фази ревизије и очекује се усвајање нове, унапређене верзије.

Иако не постоји јединствена теоријска дефиниција, не треба занемарити чињеницу да се аутори углавном слажу у следећем – ризик је мера која обухвата квантитативан однос последице и вероватноће.

Полазећи од овога, ризик ћемо посматрати као: а. производ вероватноће и последице (вероватноћа да ће наступити последица самерена њеном тежином) и б. утицај неизвесности на циљеве, схватајући при том да је потоња одредница претежно квалитативне природе.

3. ПОЈАМ И ВРСТЕ ПРАВНИХ РИЗИКА

Дефиниције правног ризика се ретко налазе у литератури,¹⁵⁾ а међународни стандарди и други документи углавном изостављају појам правног ризика, иако помињу овај термин; или га, пак, одређују описно или као подврсту друге категорије ризика. Базелски Комитет за надзор банака, усвојио је, почев од 1988. године, три сета својеврсних препорука – Базел 1, Базел 2 и Базел 3 – који се односе на оперативне и финансијске ризике у пословању банака. Верзија Базел 2, првобитно усвојена 2004. године, експлицитно помиње правне ризике али их не дефинише, већ их само сврстава у категорију оперативних ризика.¹⁶⁾ Међународна адвокатска асоцијација је 2005. године у документу о менаџменту ризиком за потребе адвокатских канцеларија и привредних друштава одредила појам правног ризика, одређујући га као последицу дефектне трансакције, правног захтева друге стране, неиспуњавања прописа или законских промена.¹⁷⁾

15) Исцрпан и систематичан преглед помињања правних ризика и њиховог везивања за оперативне или финансијске ризике у литератури видети код: Tobias Mahler, „Defining Legal Risk”, Proceedings Of The Conference, *Commercial Contracting For Strategic Advantage – Potentials And Prospects*, Turku University of Applied Sciences, 2007, стр. 10-31.

16) Више о Базелским препорукама погледати на: *The Basel iii Accord*, Internet, <http://www.basel-iii-accord.com/>, 1/03/2017.

17) International Bar Association, *The Management of Legal Risk by Financial Institutions*, Draft Discussion Paper, Working Party on Legal Risk, 2003.

Европска централна банка је у објављеном Мишљењу од фебруара 2005. године, а у вези доношења европских директива о регулисању пословања кредитних институција, препознала правне ризике као феномен који треба појмовно одредити и уобличити, те прописати принципе управљања. У коначној верзији Директиве Европског парламента и савета 2006/48/ЕС од 14. јуна 2006. године,¹⁸⁾ правни ризици су одређени као врста операционалних ризика, али је изостала њихова дефиниција.¹⁹⁾ У правним прописима ЕУ се не помиње појам правног ризика, а у пракси Европског суда правде се они помињу у две пресуде, али само на посредан начин, и то у смислу истицања правила по ком европско законодавство везује националне државе и уноси обавезе које у потоњем директно важе, те указивања на правило о поштовању уговорних обавеза између две стране.²⁰⁾

У литератури се истиче да је, и поред изостанка експлицитног помена правних ризика у европском законодавству, њихов концепт спроведен кроз неколико општих принципа права Европске уније. Правни ризици у европском законодавству се, по овом ставу, исказују кроз: стварање нових облигација у европском праву; промене законодавства; нејасне и непрецизне норме европског законодавства; неиспуњавање обавеза наметнутих одредбама европског законодавства и остваривање правног захтева према субјекту на основу европског законодавства.²¹⁾

Присутна је и подела на шири и ужи приступ у дефинисању ризика. Према ширем, правни ризици су сви пословни ризици који остављају значајне правне последице. Ужи приступ одређује правне ризике као ризике који потичу од правних активности или правне неизвесности а следствено остављају последице по пословне активности. Присутна је и тенденција да се правни ризици не везују искључиво за правне последице, већ и репутационе као и оне који се тичу организационе културе.²²⁾

18) Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council, *The Official Journal of the European Union*, 14. June 2006.

19) Aurelien Raccach, „Reframing Legal Risk in EU Law“, нав. дело, стр. 6.

20) Исто.

21) Исто.

22) Richard Morhead, Steven Vaughan, *Legal Risk: Definition, Management and Ethics*, нав. дело, стр. 4. За шире одређење, по ком правни ризици обухватају све сфере пословања у којима прописи утичу на пословне операције и доношење одлука, као и низ практичних препорука у области управљања правним ризицима видети: Matthew Whalley, Chris Guzelian, *The Legal Risk Management Handbook: An International Guide to Protect Your Business from Legal Loss*, Kogan Page, 2016.

Мекормик (*McCormick*) одређује правне ризике као ризике од губитка по организацију, првенствено узроковане: дефектном трансакцијом; правним захтевом друге стране услед чијег остварења организација трпи губитак или другу последицу; пропуштањем да се предузму мере правне заштите и променом законодавства.²³⁾

Правни ризици се, према Српском стандарду за процену ризика у заштити лица, имовине и пословања (у даљем тексту: СРПС), мере квантитативном методологијом, на исти начин као и остале категорије ризика које стандард обрађује. Њихово постојање се утврђује на основу идентификације тзв. правних опасности, које се утврђују тако што се испитује да ли организација испуњава читав низ критеријума који се свде на постојање одговарајуће нормативне регулативе и примену уговорних механизма заштите, као и успостављен систем надзора и контроле законитости и сврсисходности.²⁴⁾ Ипак, као недостатак одређења правних ризика у стандарду можемо навести непрепознавање промене закона и других прописа као правног ризика.

По ширем приступу, правне ризике бисмо одредили као вероватноћу наступања нежељеног правног исхода самерену тежином потенцијалне правне последице. Овде би правни ризик био производ вероватноће наступања нежељеног правног догађаја (овај догађај може бити: губитак спора; утврђивање да је субјект учинио прекршај, кривично дело или привредни преступ; пропуштање правне заштите у односу на другог субјекта итд.) и тежине правне последице (ова последица се може очитовати у: висини накнаде штете; висини изречене казне; изгубљеној добити, итд.).

Други приступ би узео у обзир чињеницу да су ови ризици претежно квалитативне природе. У овом смислу, правни ризик би био утицај правне неизвесности (нпр. промена законодавства или остварење уговорног аранжмана) на остваривање циљева (пословних, репутационих, и сл.), при чему будући догађај може имати и позитивне исходе.

Сматрамо да комплексна природа правних ризика омогућава прихватање обе дефиниције, јер нису међусобно противречне, а

23) Roger McCormick, *Legal Risk in the Financial Markets*, Oxford University Press, Oxford, 2004. Погледати и друга одређења код: Matthew Whalley, Chris Guzelian, *The Legal Risk Management Handbook: An International Guide to Protect Your Business from Legal Loss*, нав. дело; Tat Chee Tsui, „Experience from the Anti-Monopoly Law Decision in China (Cost and Benefit of Rule of Law)“ (April 1, 2013), *The Network: Business at Berkeley Law* (Apr/ May 2013), Internet, <https://ssrn.com/abstract=2260965>, 01/03/2017.

24) Зоран Кековић, Младен Милошевић, „Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања – опасности од противправног деловања и непостојања адекватне нормативне регулативе“, *Војно дело*, пролеће/2011, стр. 352.

допуштају обухват хетерогених врста правних ризика. На основу досад изнетог, мислимо да, слично Мекормику, правне ризике можемо поделити на следеће врсте:

- ризици од неусаглашености са спољном регулативом (уставом, међународним уговорима, законом, подзаконским прописима и другим општим актима);
- ризици од промена спољне регулативе;
- ризици од неадекватне (непрецизне, нејасне, неуједначене, двосмислене или непостојеће/у случају правне празнине) спољне регулативе;
- ризици од оправданог и утуживог правног захтева другог субјекта – литигациони ризици;
- ризици од непредузимања мера правне заштите према другим субјектима (нпр. некоришћење заштитних клаузула у уговорима или пропуштање да се употреби правно средство или уложи правни лек или посезање за неадекватном правном мером).

4. УПРАВЉАЊЕ ПРАВНИМ РИЗИЦИМА И КОРПОРАТИВНА БЕЗБЕДНОСТ

Предност дефинисања правних ризика се огледа и у могућности примене одређених методолошких инструмената за процену ризика. Ако је корпоративна безбедност посвећена заштити најважнијих пословних интереса и циљева организације, онда је управљање правним ризицима њен важан елемент.²⁵⁾

Посматрајући садржај правних ризика у СРПС-у, видимо да се он везује за безбедносне ризике који имају правну димензију. Очигледно је да су аутори стандарда циљали на области заштите података, физичко-техничког обезбеђења и радних односа, тј. управљања кадровима, препознајући у њима идеално тле за побољшање система заштите лица, имовине и пословања правним механизмима.²⁶⁾ Ипак, могућност примене принципа и методологије

25) О позиционирању правних ризика у оквиру корпоративне безбедности, то јест заштиту лица, имовине и пословања, погледати: Зоран Кековић, Сузана Савић, Ненад Комазец, Младен Милошевић, Драгиша Јовановић, *Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања*, нав. дело.

26) Зоран Кековић, Младен Милошевић, „Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања – опасности од противправног деловања и непостојања адекватне нормативне регулативе“, нав. дело. Погледати и: *6 Corporate Security Risks Where Threat Intelligence Can Help*, Internet, <https://www.recordedfuture.com/corporate-security-risks/>, 01/03/2017.

стандарда на друге сфере и врсте организација такође је разматрана и позитивно оцењена у литератури.²⁷⁾

Уколико погледамо било коју од категорија ризика предвиђених СРПС-ом утврдићемо да имају и јасну правну димензију, тј. да њихово остварење често продукује и правне последице. Примера ради, уколико послодавац не обезбеди запосленима на градилишту одговарајућу заштитну опрему и/или не изради одговарајућу нормативну и планску документацију сходно прописима,²⁸⁾ идентификујемо опасност по безбедност и здравље лица. Ипак, овде се консеквентно рађа и правни ризик, јер послодавац није усаглашен са законом и другим општим актима, те је изложен могућности наступања негативних правних последица (накнаде штете, прекршајне или кривичне санкције итд.). Правна последица повратно производи негативне имовинске и репутационе ефекте.

Или, ако корпорација није израдила процену угрожености од елементарних непогода и других несрећа и План заштите и спасавања у ванредним ситуацијама,²⁹⁾ она повећава ризике у ванредним ситуацијама али се излаже и правном ризику јер надлежна инспекција може да установи прекршај а у случају наступања тежих последица може доћи и до одговорности за кривично дело.

27) Зоран Кековић, Младен Милошевић, Ненад Путник, „Проблеми идентификације и класификације безбедносних ризика у школама“ у зборнику: *Безбедносни ризици у образовно-васпитним установама*, (приредили: Бранислава Поповић Ћитић и сар.), Факултет безбедности, Београд, 2012, стр. 51-69; Зоран Кековић, Младен Милошевић, Ненад Путник, Ненад Комазец, „Процена и одговор на ризике у образовно-васпитним установама применом стандарда СРПС А.Л2.003“ у зборнику: *Реаговање на безбедносне ризике у образовно-васпитним установама* (приредили: Борис Кордић и сар.), Факултет безбедности, Београд, 2102, стр. 55-93; Зоран Кековић, Ненад Путник, „Политика заштите образовно-васпитног система-анализа и предлози за унапређење“, *Српска политичка мисао*, 1/2013, год. 20, vol. 39, 215-234; Младен Милошевић, Божидар Бановић, Ненад Путник, „Пројектовање интегралног система школског обезбеђења – смернице и дилеме“ у зборнику: *Садржај безбедносних изазова Србије на почетку XXI века* (приредили: Зоран Драгишић, Мирослав Младеновић), Иновациони центар Факултета безбедности, Београд, 2014, стр. 81-89; Ненад Путник, Младен Милошевић, „Смернице за израду политике безбедности информационо-комуникационих ресурса и њихових корисника у образовно-васпитном систему“, у зборнику: *Безбедност у образовно-васпитним установама: основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства*, Факултет безбедности (приредили: Бранислава Поповић Ћитић, Милан Липовац), Београд, 2016, стр. 97-116.

28) На основу Закона о безбедности и здрављу на раду, *Сл. гласник РС*, 101/05, 91/15.

29) Ова обавеза произлази из Закона о ванредним ситуацијама, *Сл. гласник РС*, бр. 111/09, 92/11, 93/12, и спроводи се на основу Уредбе о садржају и начину израде планова заштите и спасавања, *Сл. гласник РС*, бр. 8/11), Упутства о методологији за израду процене угрожености и планова заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, *Сл. гласник РС*, 96/12 и Правилника о програму, начину и трошковима полагања стручног испита, поступку полагања и изгледу лиценце за процену ризика, *Сл. гласник РС*, број 8/13.

У правне ризике из спољне сфере се могу уврстити и промене законодавства или неадекватна екстерна регулатива. Јасно је да су корпорације у Србији биле изложеније ризику од нестручног и потенцијално опасног поступања радника обезбеђења или незаконитог прикупљања и обраде података о личности од детективских агенција док ове делатности нису уведене у законске оквире доношењем релевантних прописа и увођењем обавезне стручне обуке, лиценцирања и јасних процедура надзора и контроле.³⁰⁾

У погледу ризика који долазе из интерне сфере, утицај правних ризика на корпоративну безбедност кроз међузависност са другим категоријама ризика је још израженији. По Закону о раду³¹⁾ (чл. 161 и 162) могуће је уговорити клаузулу забране конкуренције ако су испуњени законски услови (попут чињенице да запослени усваја нова технолошка знања и вештине и сазнаје пословне тајне послодавца). Уколико послодавац не посегне за овом правном мером заштите, тј. не предвиди је колективним уговором и уговором о раду са запосленим, излаже се опасности од нелојалне конкуренције запосленог чиме се непосредно угрожава безбедност корпоративног пословања.

Закон о заштити пословне тајне³²⁾ (члан 4 став 1) дефинише пословну тајну на начин који јасно указује да ако држалац пословне тајне не предузме одговарајуће нормативне и друге мере сходно процени ризика од неовлашћеног прибављања, откривања и саопштавања, дата информација неће уживати судску заштиту. Правни ризик овде настаје услед неодговарајућег поступања правне службе или других лица задужених за предузимање правних мера заштите. Знајући значај информације у савременом пословању³³⁾ (нпр. рецептура, формула, резултат истраживања или студије, цена које ће се понудити на тендеру, пословни план, скица, цртеж, пројекат или упутство и сл.), неспорно је да компромитација важних и поверљивих пословних података може битно да угрози остваривање циљева корпорације. Као примери ових ризика, осим одавања пословне тајне од стране запосленог (умишљајног или нехатног), истичу се и они који настају услед пропуста везаних за закључење и садржај споразума о поверљивости са пословним партнерима или пружаоцима услуга.

30) Закон о приватном обезбеђењу, *Сл. гласник РС*, 104/13, 42/15, Закон о детективској делатности, *Сл. гласник РС*, број 104/13.

31) Закон о раду, *Сл. гласник РС*, 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – УС.

32) Закон о заштити пословне тајне, *Сл. гласник РС*, број 72/11.

33) О значају пословне тајне и механизмима њене заштите видети: Michael J. Lockerby, *The Trade Secret Handbook: Protecting Your Franchise System's Competitive Advantage*, Forum on Franchising, American Bar Association, 2000.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Правни ризици представљају категорију чија је научна и стручна обрада незаобилазна, јер је степен утицаја коју правне неизвесности врше на остваривање пословних или других циљева организације веома висок. Ипак, наша анализа показује да је теоријска обрада ове категорије врло оскудна, посебно у домаћој литератури.

У раду смо покушали да аргументовано испитамо хипотезу о значају процеса управљања правним ризицима за укупну корпоративну безбедност. Дошли смо да закључка да је међузависност правних са другим категоријама ризика изразита те да се контролом правних ризика у одређеној мери могу редуковати или трансферисати и остали корпоративни безбедносни ризици. Ова констатација посебно вреди у појединим областима корпоративне безбедности – прикупљању, обради, процени, анализи и заштити података; управљању ризицима од ванредних и кризних ситуација; управљању људским ресурсима (спречавање недозвољене конкуренције, одговарајућа систематизација послова итд.); физичко-техничком обезбеђењу; где се контрола правних ризика показује као изврсно средство за јачање отпорности према осталим ризицима.

Управљање правним ризицима се спроводи коришћењем стандардних механизма менаџмента ризиком. СРПС уводи правила и принципе којима се врши третман ризика, што обухвата и правне ризике. Менаџмент правним ризицима обухвата њихову редукацију, прихватање и трансферисање, што се постиже одговарајућим нормативним и административним потезима – доношењем правилника, одлука, наредби, интерних процедура и упутстава, кодекса и сличних аката; уношењем адекватних заштитних уговорних клаузула, надзором и контролом над радом правне службе, мониторингом спорова и других поступака које субјект води и, коначно, имплементацијом унутрашњих прописа којима се постепено изграђује одговарајућа безбедносна култура.. На тај начин, природно право добија свој директни израз у позитивном праву као резултату „друштвеног уговора“.³⁴⁾

Коначно, не треба сметнути с ума да истраживање правних ризика нема значаја искључиво у материји корпоративне безбед-

34) Мирослав Младеновић, „Правда и праведност између утопије и илузије“, *Годишњак Факултета безбедности*, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 184.

ности. Као што је преглед литературе показао,³⁵⁾ правни ризици се проучавају и у вези са доношењем националних и супранационалних прописа (право ЕУ), где се анализира утицај законских промена на шире друштвене заједнице. Сматрамо да и ово питање треба да постане предмет будућих истраживања, чиме ће материја правних ризика постати сфера од великог интересовања различитих научних дисциплина.

ЛИТЕРАТУРА

- Директива 2006/48/ЕС, Европски парламент и Европски савет, *Службени гласник Европске Уније*, јун 2014. године.
- Закон о приватном обезбеђењу, *Сл. гласник РС*, бр.104/2013 и 42/2015.
- Закон о заштити пословне тајне, *Сл. гласник РС*, број 72/11.
- Закон о детективској делатности, *Сл. гласник РС*, број 104/13.
- Закон о раду, *Сл. гласник РС*, 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – УС.
- Закон о безбедности и здрављу на раду, *Сл. гласник РС*, бр. 101/05, 91/15.
- Закон о ванредним ситуацијама, *Сл. гласник РС*, бр. 111/09, 92/11, 93/12.
- Кековић Зоран, Савић Сузана, Комазец Ненад, Милошевић Младен, Јовановић Драгиша, *Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд, 2011.
- Кековић Зоран, Милошевић Младен, „Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања – опасности од противправног деловања и непостојања адекватне нормативне регулативе“, *Војно дело*, пролеће/2011, стр. 346–360.
- Кековић Зоран, Милошевић Младен, Путник Ненад „Проблеми идентификације и класификације безбедносних ризика у школама“ у зборнику: *Безбедносни ризици у образовно-васпитним установама* (приредили: Поповић-Ћитић Бранислава и сар.), Факултет безбедности, Београд, 2012., стр. 51-69.
- Кековић Зоран, Путник Ненад, „Политика заштите образовно-васпитног система - анализа и предлози за унапређење“, *Српска политичка мисао*, 1/2013, год. 20, vol. 39, 215-234.
- Кековић Зоран, Милошевић Младен, Путник Ненад, Комазец Ненад, „Проблеми идентификације и класификације безбедносних ризика у школама“ у зборнику: *Безбедносни ризици у образовно-васпитним установама* (приредили: Бранислава Поповић-Ћитић и сар.), Факултет безбедности, Београд, 2012.

35) Погледати зборник радова: Emilija Mišćenić, Aurelien Raccach (eds.), *Legal Risk in EU Law: Interdisciplinary Studies on Legal Risk Management and Better Regulation in Europe*, Springer, 2016.

- Кешетовић Желимир, Кековић Зоран, *Системи кризног менаџмента*, Универзитет Синергија – Факултет за безбедност и заштиту, Бања Лука, 2008.
- Килибарда Зоран, Младеновић Мирослав, Ајзенхамер Владимир, *Геополитичке перспективе савременог света*, монографија, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, 2014.
- Лукић Радомир, Кошутић Будимир, *Увод у право*, двадесетпето издање, Службени гласник, Београд, 2007.
- Милошевић Младен, *Одговорност правних лица за кривична дела*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012.
- Милошевић Младен, Бановић Божидар, Путник Ненад, „Пројектовање интегралног система школског обезбеђења – смернице и дилеме“, у зборнику: *Садржај безбедносних изазова Србије на почетку XXI века* (приредили: Зоран Драгишић, Мирослав Младеновић), Иновациони центар Факултета безбедности, Београд, 2014, стр. 81-89.
- Младеновић Мирослав, „Правда и праведност између утопије и илузије“, *Годишњак Факултета безбедности*, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2011.
- Правилник о програму, начину и трошковима полагања стручног испита, поступку полагања и изгледу лиценце за процену ризика, *Сл. гласник РС*, број 8/13.
- Путник Ненад, Милошевић Младен, „Смернице за израду политике безбедности информационо-комуникационих ресурса и њихових корисника у образовно-васпитном систему“, у зборнику: *Безбедност у образовно-васпитним установама: основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства*, Факултет безбедности (приредили: Бранислава Поповић Ћићић, Милан Липовац) Београд, 2016, стр. 97-116.
- Станковић Обрен, Водинелић Владимир *Увод у грађанско право*, Номос, Београд, 2004.
- СРПС А.Л2.003, Друштвена безбедност – Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања, *Службени лист*, број 92/2010.
- Уредба о садржају и начину израде планова заштите и спасавања, *Сл. гласник РС*, број 8/11.
- Упутство о методологији за израду процене угрожености и планова заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, *Сл. гласник РС*, број 96/12.
- Врађанац Душан, Дајовић Горан, *Основи правног система са методологијом права*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Beck Ulrich, *Risk society: towards a new modernity*. Sage Publications, London, 1992.
- Black Henry Campbell, *Black's Law Dictionary*, 2nd Edition, UnionLawbook Exchange, New Jersey, 1995.
- COSO 2004 - Enterprise Risk Management - Integrated Framework.

- OCEG "Red Book" 2.0: 2009 - a Governance, Risk and Compliance Capability Model.
- Dionne Georges, „Risk management: History, Definition, And Critique“, *Risk Management & Insurance Review*. Vol. 16, No. 2, 2013, crp. 147-166.
- Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council, *The Official Journal of the European Union*, 14. June 2006.
- Van Dorp Johan R, Merrick Jason RW, Harrald John R, Mazzuchi Thomas A, Grabowski Martha, A risk management procedure for the Washington State Ferries, *Risk Analysis*, 2001, 21(1), crp. 127-142.
- International Bar Association, *The Management of Legal Risk by Financial Institutiones*, Draft Discussion Paper, Working Party on Legal Risk, 2003.
- ISO 31000 2009 – Risk Management Principles and Guidelines; A Risk Management Standard – IRM/Alarm/AIRMIC 2002.
- ISO/IEC 31010:2009 - Risk Management - Risk Assessment Techniques.
- Ivandić Vidović Darija, Karlović Lidija, Ostojić Alen, *Korporativna sigurnost*, UHMS, Zagreb, 2011.
- Lockerby Michael, *The Trade Secret Handbook: Protecting Your Franchise System's Competitive Advantage*, Forum on Franchising, American Bar Association, 2000.
- Whalley Matthew, Guzelian Chris, *The Legal Risk Management Handbook: An International Guide to Protect Your Business from Legal Loss*, Kogan Page, 2016.
- Mahler Tobias, "Defining Legal Risk", Proceedings Of The Conference, *Commercial Contracting For Strategic Advantage - Potentials And Prospects*, Turku University of Applied Sciences, 2007, crp. 10-31, Internet, <https://ssrn.com/abstract=1014364> 21/02/2017.
- McCormick Roger, *Legal Risk in the Financial Markets*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- Mišćenić, Emilija, Raccach Aurelien (eds.). *Legal Risk in EU Law: Interdisciplinary Studies on Legal Risk Management and Better Regulation in Europe*, Springer, 2016.
- Morhead Richard, Vaughan Steven, *Legal Risk: Definition, Management and Ethics*, The UCL Centre for Ethics and Law, Faculty of Laws, London, 2015.
- Raccach Aurelien, „Reframing Legal Risk in EU Law“, in: Mišćenić Emilija, Raccach Aurelien (eds.). *Legal Risk in EU Law: Interdisciplinary Studies on Legal Risk Management and Better Regulation in Europe*, Springer, 2016.
- Sage P. Andrew, *Systems Engineering for Risk Management*, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1995.
- 6 Corporate Security Risks Where Threat Intelligence Can Help, Internet, <https://www.recordedfuture.com/corporate-security-risks/>, 01/03/2017.
- The Basel iii Accord, Internet, <http://www.basel-iii-accord.com/>, 01/03/2017.

Tsui Tat Chee, „Experience from the Anti-Monopoly Law Decision in China (Cost and Benefit of Rule of Law)“ (April 1, 2013), *The Network: Business at Berkeley Law* (Apr/ May 2013), Internet: <https://ssrn.com/abstract=2260965>, 1/03/2017.

Vaughan Emmett, *Risk Management*, John Wiley & Sons, New York, 1996.

Mladen Milosevic, Miroslav Mladenovic

LEGAL RISK MANAGEMENT AND CORPORATE SECURITY POLICY

Resume

Risk Management as an interdisciplinary field requires multidimensional approach and the engagement of different academic disciplines. The significance of Risk Management studies is rising since the end of the last century, along with technological development and corporate responsibility. However, the concept of risk has various definitions in the literature, international standards and business practice. One of the common concepts of risk determines it as relation between probability and the consequence, or level of possibility that an action or activity will lead to a loss or to an undesired outcome (an action taken in spite of uncertainty with its consequence). The Legal Risk is a fresh concept that has not yet been unanimously determined and accepted in legal studies. Although legal science lacks relevant studies about Legal Risk, international associations and other entities are trying to define them and also to establish the principles of its management. The authors present and analyse theoretical approaches to this concept and also relevant international documents, such as Basel II and International Bar Association Discussion Paper. Also, legal risk are analysed by considering literature that covers different backgrounds – from legal risk in EU legal framework to standard corporate legal risk issues. The authors adopt two definitions of Legal Risk, based on its nature and the origin, and discuss that this definitions do not contradict each other and can well stand alongside, depending on the sort of Legal Risk as a complex phenomenon. The basic principles and rules of Legal Risk Management are recognised as a part of the Corporate Risk Management and Security Policy, where authors demonstrate the fact that reducing, transferring or otherwise controlling Legal Risk consequently result in the reducing of other corporate risks, especially in the security field. Corporate Security and Safety depend

on adequate Legal Risk Management in great measure, and normative and administrative measures can be a powerful tool for improving the state of Corporate Security and Safety. The authors conclude the Legal Risk Management should be the focus of future empirical studies and state that its significance can be recognised in various fields.

Keywords: Legal Risk Management, Corporate Security, Risk, Legal Risk, Security Policy

* Овај рад је примљен 07. априла 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. августа 2017. године.